

AZ ÓOROSZ DRAKULA-TÖRTÉNET SZERZŐJE KURYCIN VAGY VALAKI MÁS?

A Vlad Ţepeş havasalföldi vajdáról (1456–1462 és 1476–1477) szóló orosz elbeszélés két 15. század végi és számos 17–18. századi másolatban maradt ránk.¹ A 16. században a mű kéziratot hagyományosan szünetel, de kétségtelenül ismert volt.² Az egyik 16. század végi másolat pontosan datált: 1490. január 28-án fejezte be másolását a beloozerói Kirill-kolostor ismert könyvmásolója, Efrosin szerzetes, aki megjegyzi, hogy ezt a művet már korábban, 1486. február 13-án is lemásolta.³ A másik 15. század végi vagy 16. század eleji szöveg, amely Jakov S. Lur'e szerint 1499–1502 között keletkezhetett, egy pszkovi eredetű gyűjteményben maradt fenn.⁴ Ha a gyűjtemény egészében véve pszkovi eredetű is, megjegyzendő, hogy a Drakula-történet nyugatorosz (óukrán–óbelorusz) közvetítéssel került bele. E másolat nyelvének nyugatorosz vonásaira már I. Bogdan felhívta a figyelmet.⁵

A kutatók többsége úgy véli, hogy az orosz Drakula-történet szerzője Fedor Kuricyn deák, III. Iván moszkvai nagyfejedelem befolyásos diplomatája lehetett, aki 1482-ben követség élén Budára indult Mátyás királyhoz, majd Moldván és a Krímen keresztül 1485 augusztusa előtt tért vissza Moszkvába.⁶ Kétségtelen, hogy a mű befejező részében a Drakula halálára, fiai sorsára, valamint az 1481-ben Havasalföldön hatalomra került Vlad Călugăruş vajda származására vonatkozó közlések hiteles információkon alapulnak, amelyeket a szerző csak a helyszínen, közelebbről Budán szerezhetett be. A szerző pontos helyismerettel rendelkezik Budáról, Pestről, Visegrádról; tud a nagyváradi püspökről, megjegyzi, hogy Drakula harmadik fiát, Mihailt „ugyanitt, Budán láttuk”. Tehát a mű befejező részében olyan szemtanú fűzi hozzá észrevételeit a korábban elmesélt anekdotikus történetekhez, aki éppen az 1480-as évek elejének havasalföldi viszonyait és Drakula fiainak magyarországi sorsát ismeri. Ennek alapján már A. Vostokov feltételezte, hogy a mű szerzője Fedor Kuricyn lehetett, esetleg az általa vezetett magyarországi követség valamely más, név szerint nem ismert tagja.⁷ Az orosz mű függetlenségét a 15. századi német kéziratot és nyomtatott Drakula-történetektől I. Bogdan, majd újabban J. Striedter bizonyította,⁸ így jelenleg teljesen kizártnak tekinthetjük azt a korábban néhányszor felmerült lehetőséget, hogy az orosz Drakula-történet a korabeli német elbeszélések valamelyikének fordítása lenne.⁹

Néhány anekdotikus Drakula-epizód olvasható Bonfini krónikájában is (Decas III, Liber X). Tekintve azonban, hogy Bonfini csak 1486-ban érkezett Budára, az orosz elbeszélés forrásaként az ő műve nem jöhet számításba.¹⁰ Mindezek alapján Jakov S. Lur'e arra a következtetésre jut, hogy az orosz Drakula-történet önálló orosz irodalmi mű, amelynek témája olyan közép-európai szóbeli hagyományra nyúlik vissza, amelyet a Mátyás királynál járt orosz követség tagjai hallhattak Magyarországon. A szóbeli hagyományra való támaszkodás magyarázza szerinte a német, az orosz és a Bonfininél olvasható latin nyelvű változatok messzemenő eltéréseit mind az egyes epizódok számában, mind pedig interpretálásában. Közös írásbeli forrás a három különböző mű számára nem is rekonstruálható, mindez az orosz változatok esetében orosz

szerző, legvalószínűbben Kuricyn, önálló irodalmi feldolgozására vall, s így az orosz Drakula-történet az egyik legelső eredeti orosz szépirodalmi alkotás.¹¹ Jakov Solomonovič Lur'e hatalmas szakmai tekintélye folytán a mai orosz filológiában Fedor Kurycyn szerzősége evidenciának számít, s a régi orosz irodalom kézikönyvei kétségtelen tényként közlik (a Slovar' knižnikov II/2. kötetében a 243. oldalon a *Povest' o Drakule* csak utalószó a *Kurycyn Fedor Vasil'evič* címszóra). A magyar szakirodalom fősodra is készpénznek veszi Fedor Kurycyn szerzőségét.¹²

Mindezek mellett az orosz követ szerzőségével kapcsolatban kétségek is merültek fel. A szövegben ugyanis több olyan szó van, amely a 15. századi orosz egyházi szlávtól idegen. Már A. N. Pypin felhívta a figyelmet arra, hogy a legkorábbi szövegekben olvasható, a szemtanú hitelességével ható befejező rész lehet nemcsak a szerző, hanem az olvasó megjegyzése is, vagyis a már készen kapott – A. N. Pypin szerint délszláv – műhöz fűzött kiegészítése.¹³ A. D. Sedel'nikov sem zárja ki, hogy az orosz Drakula-történetnek lehetett délszláv forrása, mivel „szerb-oláhok” (*сербо-валашу*) lehettek Mátyás udvarában is.¹⁴

Azt a feltevést, hogy a mű nem orosz alkotás, hanem délszláv, közelebről egy román szerző középbolgár nyelven írt művének orosz másolata, főként román szerzők próbálták bizonyítani. N. Smochină és P. P. Panaitescu véleménye szerint a művet eredetileg egy Mátyás király udvarában élt erdélyi román szerző írta középbolgár nyelven, s a már kész elbeszélés került az orosz követekhez.¹⁵ Az orosz Drakula-történet nyelvezetével részletesen foglalkozott P. Olteanu, aki az általa feltételezett ún. kárpáti szerkesztésű egyházi szláv emlékének tekintette a szöveget, szerzőjében Erdély északnyugati részének olyan szláv (ukrán) vagy román lakóját látta, aki jól ismerte az egyházi szláv irodalmi nyelvet, ugyanakkor közel állt Mátyás király udvarához és Vlad Ţepeş családjához.¹⁶

Mindezekkel szemben Jakov S. Lur'e meggyőzően bizonyítja, hogy P. Olteanunak minden igyekezete ellenére sem sikerült semmi kizárólagosan kárpátukrán jellegzetességet kimutatnia az orosz elbeszélés szövegében, továbbá az erdélyi származású szerző feltételezése ellen szól az is, hogy nincs a szövegben semmiféle erdélyi vagy havasalföldi helyismeretre valló utalás, az orosz elbeszélésből hiányoznak azok a Vlad Ţepeş erdélyi kegyetlenségeiről szóló epizódok is, amelyek a kétségtelenül erdélyi eredetű német változatokban olvashatók.¹⁷ Ugyanakkor Jakov S. Lur'e véleményünk szerint túlzottan nagyvonalúan tér napirendre a szövegben található, a 15 századi orosz egyházi szlávban idegennek minősülő szavak fölött; ezek egy részét a *couleur locale* érzékeltetésére szolgáló stilisztikai eszköznek tartja, más részét a korabeli orosz irodalmi nyelvben addigra már meghonosodott délszláv jövevényszónak.¹⁸ Lényegében elfogadja a Magyarországon járt orosz követ szerzőségét A. V. Isačenko is, aki a szövegben előforduló idegen szavak egy részét a lengyelből, más részét a szlovákból, néhányat pedig a szerb-horvátból magyaráz, és arra a megállapításra jut, hogy mindezek a jellegzetességek „közép-európai hatás jelenlétéről tanúskodnak a 15. századi moszkvai világi irodalomban”.¹⁹

A kutatás jelenlegi állása szerint kétségtelennek látszik, hogy a Drakula-történet a Fedor Kuricyn vezette, Mátyásnál járt orosz követség útján került be az orosz irodalomba. Kétségtelenül az orosz követség tagjától származik a mű befejező, dokumentáris része is, amelyben Vlad Ţepeş fiáról és Vlad Călugărról esik említés. Nem bizonyítható azonban, hogy a tulajdonképpeni irodalmi mű, a Vlad Ţepeşről szóló anekdoták sora valóban az orosz követ alkotása-e, ő vetette-e volna először pa-

pírra a Magyarországon hallott epizódokat Drakula életéről és tetteiről. Az egyes szláv nyelvek közötti szövegátdolgozás vizsgálatánál a szókincsnek kiemelkedő szerep jut: a hangtani-helyesírási és az alaktani jellegzetességek viszonylag gyorsan, szinte automatikusan helyettesítődnek az átvevő rendszerében szokásos jellegzetességekkel, a szókincs viszonylag lassabban változik.²⁰ Mint láttuk, a legkorábbi orosz másolat sem közvetlenül az orosz követség által behozott kéziratból készült. Fel kell tételeznünk, hogy a ránk maradt legrégebbi szöveg legalább egy (az 1486. évi), de lehet, hogy több közbeeső másolat révén függ össze a követség által Oroszországba hozott szöveggel. Ilyen körülmények között az eredeti helyesírására és alaktanára a rendelkezésünkre álló szöveg alapján biztonsággal aligha következtethetünk. Nem inarad más hátra, mint az, hogy még egyszer megvizsgáljuk az orosz szöveg szókincsének azon elemeit, amelyek az adott kor orosz irodalmi (egyházi szláv) nyelvében idegenül hatnak, és megnézni, hogy nem illeszkednek-e be a kor valamely más szláv nyelvének lexikális rendszerébe. Ha ilyen nyelvet találunk, akkor meg kell vizsgálnunk, hogy a szöveg egyébként valóban ritka szintaktikai és helyesírási anomáliái magyarázhatók-e ugyanennek a nyelvnek a hatásával.

Mátyás király kancelláriájában a diplomáciai levelezésben egyetlen cirill betűs írású szláv nyelvet használtak: a szerbet. A királyi kancelláriából kikerült szerb nyelvű levelek közül kettő maradt fenn: az egyiket Báthori István udvarbíró és erdélyi vajda küldte 1482–1489 között Ali bégnek, a másikat maga Mátyás király intézte II. Bajazit török szultánhoz 1487-ben.²¹ Hollós Attila bizonyította be, hogy Mátyás királynak III. Ivánhoz intézett 1488. december 16-án Bécsben kelt, orosz másolatban fennmaradt levele eredetileg szerb nyelven íródott.²² Mindezek alapján kézenfekvőnek látszik az a feltételezés, hogy a Moszkvából Budára érkezett orosz diplomaták a királyi kancellária szerb részlegével kerültek közvetlen kapcsolatba.

A kimondottan diplomáciai jellegű érintkezés mellett sor kerülhetett irodalmi művek cseréjére is, amit a nyelv és az írás hasonlósága mellett az azonos valláshoz tartozás is megkönnyíthetett: a szerb deákok írásaiban a moszkvai követeknek nem kellett „latin ármányt” gyanítaniuk. Ha tehát az orosz kéziratok hagyományban fennmaradt Drakula-történetnek volt valamilyen szláv nyelvű írásos előzménye, akkor az minden valószínűség szerint szerb nyelvű volt, mert míg a román kutatók által feltételezett erdélyi román (középbolgár nyelven író) vagy ukrán (az ún. kárpáti szerkesztésű egyházi szláv nyelven író) szerző jelenléte a királyi udvarban merőben hipotetikus, addig a királyi kancellária szerb részlegének működése és a török kapcsolatok mellett a Moszkvával felvett kapcsolatokban való közreműködése tény. Megjegyezzük, hogy a szerb nyelv a 15. század végén Moszkva szempontjából is teljesen elfogadható volt, a szerb nyelvű diplomáciai okmányokat hitelesnek fogadták el.²³ A későbbiek során a szerb nyelv szerephez jut a török–oroszlom diplomáciai érintkezésben is.²⁴ Kérdés, vajon a királyi kancelláriában közszájon forgó Drakula-történetekhez az orosz követség csupán szóbeli fordítás útján jutott hozzá (ebben az esetben is minden bizonnyal a szerb deákok közvetítésével), vagy pedig létezett ezeknek a történeteknek egy írásos szerb nyelvű változata is.

Tény, hogy szerb nyelvű Drakula-történet nem ismeretes, bár több korabeli szerb történeti forrás megemlékezik Vlad Tepeşről mint történeti személyiségről, de ezekben a tényszerű tudósításokban éppen az anekdotikus elemek hiányoznak.²⁵ Az orosz Drakula-történetnek tehát közvetlen szerb nyelvű előzménye nem ismeretes, de

létezését kizárni nem lehet már csak azért sem, mert a magyarországi szerb deákság több irodalmi alkotása eljutott e korban Oroszországba. Ilyen például a magyar Szent László-legendának a szerb Szent Száva-legendával ötvözőtt variánsa, amely kétségtelenül magyarországi vagy Magyarországon járt szerb szerző alkotása,²⁶ és a szerb Nagy Sándor-regény, amelynek legkorábbi orosz másolata ugyanabban az Efrosin szerzetes által másolt gyűjteményben található, mint a Drakula-történetnek a bevezetőben említett legrégebbi másolata.²⁷ A szerb Nagy Sándor-regényről Hadrovics László bizonyította be, hogy magyarról fordították, noha magyar nyelvű változata nem maradt fenn.²⁸

Mindezt figyelembe véve érdemes megvizsgálni, hogy az orosz Drakula-történetnek a korban idegennek számító szókincese levezethető-e a korabeli szerbből, vagy pedig kénytelenek vagyunk A. V. Isačenko nézetéhez hasonlóan megelégedni valamiféle heterogén „közép-európai hatás” konstatálásával. A szókincs elemeinek vizsgálata azt bizonyítja, hogy a korabeli oroszban idegennek tűnő szavak mind megvoltak már – sokszor több évszázad óta – a szerbben.²⁹

Érdeemes néhány szót szentelni a szövegben szereplő magyar helynevek alakjának is. A legkevesebb tanulsággal a *Буиуеград* név szolgál, az amúgy is szláv eredetű városnevet aligha lehetett volna máshogyan visszaadni. Ha az eredetiben **Буиуеград* formában lett is volna írva (vagy, tegyük fel, az orosz utazó így, *i*-vel hallotta volna Magyarországon, az *y* és az *i* ugyanis ekkor már minden Magyarországon beszélt szláv nyelvben egybeesett), az átlátszó szerkezetű névben a morfémák azonosítása sem orosz szerzőnek, sem orosz másolónak nem okozhatott gondot. Buda nevének *Будин* alakja (214r, 215, 216v) minden bizonnyal a régi szerb-horvát *BŪđin* átvétele,³⁰ de az átvétel már korábban történt.

Tudomásunk szerint orosz forrásban Buda *Будин* neve először a ferrara-firenzei zsinaton (1438–1439) járt orosz egyházi küldöttség egyik tagja által készített útleírásban fordul elő. Az orosz küldöttség a zsinat után Itáliából Magyarországon, Lengyelországon és Litvánián keresztül tért vissza Oroszországba. A küldöttséghez a Délvidéken minden valószínűség szerint szerb vagy/és horvát kísérők csatlakoztak, akik egészen a lengyel határig kísérték az orosz egyházi delegációt. Erre abból következtethetünk, hogy az útleírás megemlíti, hogy Zágrábban látták Brankovics György szerb despotát, akit a török megfosztott országától; másrészt Ólubloról, amely „a legutolsó magyar város a lengyel határon”, megjegyzi, hogy ott „magyar pénzt vernek, amelyet *новци*-nak hívnak”.³¹ Márpedig ezt a szót a helyi lakosságtól nem hallhatta a szerző (a szó a szlovákban, lengyelben ismeretlen), hanem csakis a szerb vagy horvát kísérőktől. Érdekessége a dolognak, hogy a szerb-horvát *novac* 'pénz' szóra, úgy látszik, ez a legkorábbi írásos adat: a horvát akadémiai nagyszótár csak a 16. század második feléből hoz két adatot.³² Petar Skok ugyan kijelenti, hogy a szó a 15. századtól kezdve ismeretes, de csak késői (18. századi) forrásokat idéz.³³

Jelen témánk szempontjából azonban a *Будин* névalaknak különösebb jelentősége nincs, mert ha szerb-horvát eredetű is, a Drakula-történet keletkezése idején már az oroszban is meghonosodott forma. Báthori István többször idézett szerb nyelvű levelében egyébként már újabb szerb formájában (*BŪđim*) szerepel: *на Будиму*.³⁴ Nagyvárad nevének *Варадин* alakja (a szövegben csak melléknévi származéka fordul elő: *y Варадинского бископа* 216v) a névnek a hazai latinban használatos *Varadinum* alakjából származik; a 16. századi szerb-horvát forrásokban a város neve *Varad*, *Veliki Varad* alakban fordul elő.³⁵ Az alapvetően latin nyelvű királyi kancelláriában a latinos

névalak a szerb deákok nyelvében nem meglepő. *Baradun* alakban szerepel a név egyébként az említett szerb–magyar Szent László-legenda orosz változatában is.³⁶ Lehetséges tehát, hogy a 15. századi magyarországi szerbben ez volt a városnév szokásos alakja.

Figyelemre méltóbb Pest nevének írásmódja: *в Пеци* (*v Pešči*, 215). Orosz szerző aligha írhatta így át a magyar nevet, hiszen a *у* betű az orosz egyházi szlávban *šč* hangkapcsolatot jelöl. Orosz szerző esetén ez az átírás csak úgy magyarázható, hogy a szerző azonosította a magyar *Pest* városnevet a vele etimológiailag összefüggő óbolgár *peštъ* (*пеѡѡъ*) ‘kályha, kemence’ köznévvvel, amelynek orosz egyházi szláv kiejtése *pešč* és a nőnemű főnévhez járult az *-i* helyhatározó eseti végződés. Ilyen etimológiai tájékozottságot 15. századi orosz diplomatától aligha várhatunk el, hiszen a velünk egy államban élő szlávok sem fordították le Pest nevét a maguk hangtani szabályai szerint. Sokkal valószínűbb, hogy az eredetiben ugyan *у* betű állt, de az a *št* hangkapcsolat átírására szolgált. A bolgár mellett ez teljes mértékben lehetséges volt a korabeli szerbben is, lásd például a magyar István név átírását a magyar királyi kancellária gyakorlatában: *Ицван*.³⁷ A legvalószínűbbnek azt tartjuk, hogy az orosz szöveg *v Pešči* (*в Пеци*) alakja egy szerb *у Пеци* (*u Pešti*) írásmód³⁸ mechanikus átvétele, amely a név szerb-horvát *Pešta* (a korabeli szerb helyesírás szerint *Пеѡѡа*) alakjának (a szerb-horvátban) szabályos locativusa.

A szöveg helyesírási jellegzetességei közül csupán egy elírás mutat arra, hogy az eredeti olyan szláv nyelven íródott, amely nem különböztette meg az *i* és az *y* hangot: „[Влад] понял воеводскую жену, иже после Дракулы мало *побил* и убил его Стефан волооськы” (217r). Értelem szerint a kiemelt szóban nem a *биту* ‘ütni’, hanem a *быти* ‘lenni’ töve rejlik (az időrendben második szövegben értelem szerint: *побыли*).³⁹ Ezt az esetet természetesen nemcsak az ukránból lehet magyarázni, ahogy P. Olteanu teszi (noha ő maga is ismeri az általunk is idézett korabeli magyarországi szerb leveleket, amelyekben az etimologikus *y* [ы] helyén mindig *i* [и] található),⁴⁰ hanem bármely délszláv nyelvből.

Végül van a szövegben egy mondat, amely a korai másolatokban elírás eredményének látszik. Az Efrosin-féle másolatban a kérdéses mondat így hangzik: *Аще ли то ко мне пришел бы явил, и аз во своем дому нашел бы того злодея* (215r–216v). Mint látjuk, a feltételes mellékmondatnak nincs alanya, a *то* szónak pedig nincs funkciója, vagy – ha ez az alany – nincs egyeztetve nemben az állítmánnyal. Az időrendben második szövegben ez a hely még érthetlenebb: *Аще бых пришел ко мне тот кобирев, и аз бы во своем дому нашол бы того злодея*.⁴¹ Itt formailag van ugyan már alany, de ez kétségtelenül további szövegromlás eredménye (a *tot kobirev* a *birev* szót tartalmazza összemosva valamely más meg nem értett szóalakkal), ráadásul az alany nincs egyeztetve az állítmánnyal (a *бых* egyes szám első személyű alak; ez természetesen csak akkor áll, ha Jakov S. Lur’e olvasata a helyes).

Ez a legrégebb szövegekben értelmetlen mellékmondat azért feltűnő, mert a szöveget egyébként világos, jól érthető mondatnani felépítés jellemzi. A zavart itt nyilván egy olyan szóalak válthatta ki, amelyet az orosz másoló nem értett. Egy késői (a 17. század második feléből származó) másolatban a mondat a következőképpen hangzik: *Аще бы тот ко мне пришел бы явил, и аз бы в своем дому нашел бых того злодея*.⁴² A mellékmondat itt sem szabályos (ragozott igealak helyett igenév az állítmány). Ha feltételezzük, hogy mindhárom ránk maradt, formájában szabálytalan mellékmondat tartalmaz valamit a minden bizonnyal szabályos eredetiből, megkísérelhet-

jük az eredeti rekonstruálását. Feltételezésünk szerint az eredetiben a mellékmondat a következőképpen hangozhatott: *Аще ли тко ко мне пришед явил бы мне*. Vagyis a zavart az orosz másoló számára szokatlan *тко* alak válthatta ki (*кто* helyett). Az eredetihez legközelebb álló másoló a szerb *tko* alakot elírásnak vélte, és úgy csinált belőle értelmes szót, hogy kihagyta belőle a *к* betűt, így lett a *тко*-ból *то*. A mondatnak ugyan így nincs értelme, de legalább nincs benne értelmetlen szó. A későbbi másolók észrevették a mondat alanytalanságát és a *то* szó funkciótlanágát, és nem következtethettek semmi másra, mint arra, hogy a hímnemű alakban álló állítmánynak hímnemű alanyának kellett lennie, ami a nyilván elírás folytán funkciótlaná vált *то* valamely formája, legkézenfekvőbben a *то* névmás hímnemű *том* alakja lehetett, amely vonatkozhatott immár az előző mondat alanyára, és így végül is a 17. századi szövegnek már van értelme, ha nem is egészen az, ami az eredetiben állhatott. Az időrendben második szövegben – amely közvetlenül nem szolgált mintául a 17. századi másolatoknak, ez utóbbiak a fennmaradt szöveg valamely előzményére mennek vissza⁴³ – további jelentős szövegromlás történt: idekerült az előző mondatokból a *бирев*. Lehet, hogy ennek a másoló számára nyilván érthetetlen szónak ebbe a mondatba való illesztése előtt e másolat valamely nem túl távoli előzménye még tükrözte közvetve a *тко* alakot (a *том ко бирев* olvasható így is: *том ко бирев*; ha a *бирев*-et mint kétségtelenül késői betoldást elhagyjuk, a *то тко* a *тко* értelmesítésének egy korai stádiumát tükrözheti). A *тко* alak egyébként előfordul Mátyás király 1487. évi szerb nyelvű levelében is (véletlenül éppen hasonló jelentésben – ‘valaki’ – és éppen egy feltételes mellékmondatban: *ако би тко инако мегю нами что безидио, да бисмо не веровали*).⁴⁴

A fentiek alapján kitűnik, hogy az orosz Drakula-történet ismertetett nyelvi sajátosságai kivétel nélkül *mind* magyarázhatók természetes módon a korabeli szerb nyelvből. A nemzetközi szakirodalomban uralkodó közfelfogással szemben ennek alapján okunk van feltételezni, hogy az orosz szöveg forrása nem vagy nem csupán a magyarországi szájhagyomány volt, hanem az orosz követség tagjai hozzájutottak nálunk a történet szláv nyelvű írásos változatához. Ez az írásos változat azonban – P. Panaitescu felfogásától eltérően – nem lehetett a románoknál e korban irodalmi nyelvként használt középbolgár (bár a bolgár és a szerb közötti hasonlóság következtében a felsorolt sajátosságok jelentős része a középbolgárból is kimutatható). P. Olteanu nézetével szemben meg kell állapítanunk, hogy a kárpátaljai ukrán szerkesztésű egyházi szláv különben sem pontosan körülhatárolt jellegzetességeivel az általunk tárgyalt sajátosságok *együttesen* nem magyarázhatók.

Fel kell tehát tételeznünk, hogy az 1482–1484. évi moszkvai követség Magyarországra való megérkezése előtt létezett már egy szerb nyelvű írott Drakula-történet, amely a magyarországi szerb deákság irodalmi terméke volt. A Magyarországon, különösen a királyi udvarban közszájon forgó rémtörténeteket a szerző olyan ideológiai elemekkel gazdagította (törökellenesség, az igazságos uralkodó), amelyek jól illeszkednek a kor hazai eszmekörébe. Speciálisan szerb szempontból itéli el Vlad Tepeşt azért, mert áttért a katolikus hitre, ezt másként nem tudja indokolni, csak azzal, hogy a király megvesztegette fogságából való szabadulása után (ezzel szemben a történelemből tudjuk, hogy már első trónra lépésekor is katolikus volt),⁴⁵ és bukását az ortodox hit elhagyásának egyenes következményeként állítja be.

Kétségtelen, hogy a mű olvasmányossága mellett ezzel a hithű ortodox mondanivalójával is felkeltette a moszkvai követség vezetőjének figyelmét, aki, mint tud-

juk, diplomáciai tevékenysége mellett hitbéli kérdésekkel is foglalkozott, később eretnekséggel vádolták, sőt a moszkvai eretnekek fejének tartották.⁴⁶ A hivatalos egyházi írók a moszkvai eretnekmozgalom kezdetét egyértelműen összefüggésbe hozzák Fedor Kuricyn Magyarországról való visszatéréssel és egy bizonyos „magyar Martynko” (*угрянин Мартынка*) tevékenységével, akit Kuricyn hozott magával erről az újtjáról.⁴⁷ (Az *угрянин* természetesen ebben a korban nemcsak magyar embert, hanem bármely nemzetiségű magyar alattvalót is jelenthet.)

Fedor Kuricyn irodalmi munkásságához egyetlen mű kapcsolható teljes biztossággal (*Лаодикийское послание*, ‘A laodiceai levél’)⁴⁸, de ennek siffrózott aláírása előtt ezt olvassuk: „иже аще кто хошет уведати имя приведшаго *Лаодикийское послание*”, vagyis ‘ha valaki meg akarja tudni annak a nevét, aki *A laodiceai levelet* hozta’,⁴⁹ tehát (az ezután számértjellel közölt) „Fedor Kuricyn diak” ezek szerint ennek a műnek sem szerzője, hanem csak „importőre” volt. Van tehát egy biztosnak látszó adatunk arról, hogy Kuricyn foglalkozott kéziratok Oroszországba való szállításával, míg önálló irodalmi munkásságára vonatkozóan csak találgatások láttak mindaddig napvilágot.

Jegyzetek

¹ A legteljesebb, 22 kéziratos másolat felhasználásával készült szövegkiadást Jakov S. Lur’e publikálta: *Повесть о Дракуле. Исследование и подготовка текстов Я. С. Лурье*. Москва–Ленинград, 1964. (A továbbiakban: PovDrak.) Matei Cazacu betűhív szövegkiadása: *Cazacu, Matei: L’histoire du prince Dracula*. Genève, 1988. Magyarul Iglói Endre fordításában: *Древнерусская художественная проза. Régi orosz széppróza*. Szerkesztette: *Iglói Endre – Misley Pál*. Budapest, 1977. 173–181.; Az orosz irodalom kistűkre. Ilariontól Ragyiscsevig, XI–XVIII. század. Válogatta, a bevezetést, az ismertető szövegeket és a jegyzeteket *Iglói Endre* írta. Budapest, 1981. 224–236. Egy ezekből kihagyott epizód Tatar Béla fordításában olvasható: *Sz. Farkas Jenő: Drakula vajda históriája*. Budapest, 1989. 76.

² *Панченко, А. М. – Успенский, Б. А.*: Иван Грозный и Петр Великий: концепции первого монарха. In: *Труды Отдела древнерусской литературы* (a továbbiakban: TODRL), 37 (1983) 61–62.

³ PovDrak. 122.; Efosin irodalmi munkásságáról részletesebben: *Лурье, Я. С.*: Литературная и культурно-просветительная деятельность Ефросина в конце XV в. In: TODRL 17 (1961) 130–168.; *Лурье, Я. С.*: Русские современники Возрождения. Книгописец Ефросин. Дьяк Федор Курицын. Ленинград, 1988.

⁴ PovDrak. 98.

⁵ Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui. *Studiu critic de Ioan Bogdan*. București, 1896. 121.

⁶ Az időrendhez: PovDrak. 43–44.; *Лурье, Я. С.*: Оригинальная беллетристика XV в. In: *Истоки русской беллетристики: возникновение жанров сюжетного повествования*. Ленинград, 1970. 360–386.

⁷ PovDrak. 8.

⁸ *Bogdan*: i. m. 119.; *Strieder, J.*: Die Erzählung vom walachischen Wojewoden Drakula in der russischen und deutschen Überlieferung. In: *Zeitschrift für Slavische Philologie, Heidelberg*, 39 (1961) 398–427.

⁹ *Соболевский, А. И.*: История русского литературного языка. (Издание подготовил А. А. Алексеев.) Ленинград, 1980. 233.; *Raab, H.*: Zu einigen niederdeutschen Quellen des altrussischen Schrifttums. In: *Zeitschrift für Slawistik, Potsdam*, 3 (1958) 323–335. Kritikájukhoz: PovDrak. 9.; *Strieder*: i. m. 1961. 401.

¹⁰ PovDrak. 15–16.

¹¹ PovDrak. 35–36.

¹² *Iglói–Misley*: i. m. 173.; *Iglói*: i. m. 224.; *Zöldhelyi Zsuzsa* (szerk.): *Az orosz irodalom története a kezdetektől 1940-ig*. Budapest, 1997. 37.

¹³ *Пытин, А. Н.*: Очерк литературной истории старинных повестей и сказок русских. Санктъ-Петербургъ, 1857. 217.; vö. PovDrak. 8–9.

¹⁴ *Седельников, А. Д.*: Литературная история повести о Дракуле. In: *Известия по русскому языку и словесности АН СССР II/2*. Ленинград, 1929. 637.

¹⁵ *Stoichină, N.*: Elemente românești în narațiunile slave asupra lui Vlad Țepeș. Iași., 1939.; *Cronicile slavoromâne din sec. XV–XVI*. Publicate Ioan Bogdan. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu. București, 1959. 198–199.; vö. PovDrak. 36.

¹⁶ *Oleanu, P.*: *Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș*. București, 1961.

¹⁷ PovDrak. 36–40.

¹⁸ PovDrak. 37–38.

¹⁹ *Issatschenko, A.*: Geschichte der russischen Sprache, I. Von den Anfängen bis zum Ende des 17. Jahrhunderts. Heidelberg, 1980. 242–244.

²⁰ *Sobolevskij*: i. m. 136–137.

²¹ Kiadta: *Radójičić, N.*: Pet pisama s kraja XV veka. II. Dva pisama iz Ugarske. In: *Južnoslovenski filolog*, Beograd, 20 (1953–1954) 355–367.

²² *Холлом, А.*: О языке грамоты Матиаша Корвина к Ивану III. In: *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* (a továbbiakban: StudSl.), Budapest, (1979) 189–193.

²³ Az 1490-ben Habsburg Miksához útnak indított moszkvai követek azt az utasítást kapják, hogy a tervezett szerződés Moszkvában megfogalmazott orosz szövegét másoltassák le „orosz betűkkel, ha van szerb vagy szláv (bolgár? – Z. A.) írnoka” („говорити королю, чтобы велел писати грамоту свою докончальную руским письмом, будет у него писец сербин или словенин; а писати слово в слово с великого князя спаднаго”, s csak ha ilyen írnoka nem lenne, aki tudna „oroszul” (ti. orosz, azaz cirill betűkkel) írni, akkor fogadható el a német vagy latin nyelvű okmány, amelynek azonban a tartalmát ellenőrizni kell, hogy egyezik-e szóról szóra a moszkvai orosz szöveggel („а не будет у короля такова писца, кому по куски писати, ино по латынски или по немецки, с великого ж князя списка. А как напишут грамоту латинским писмом или немецким, ино та грамота перевести на руское писмо того деля, чтобы пришла та грамота по великого князя списку слово в слово”, Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными, ч. I.: Сношения с государствами европейскими: Памятники дипломатических сношений с империею Римскою, т. I. (с 1488 по 1594 год). Санктъ-Петербургъ, 1851. 41.). Ez a követi utasítás egyrészt érdekes fényt vet a korabeli nyelvi tudatra, másrészt tükrözi a moszkvai diplomáciának azt a tapasztalatát, hogy az európai uralkodók cancelláriában szerb vagy más, az „orosz” betűket ismerő írnokek lehetnek; ez a tapasztalat elsősorban az 1480-as években Mátyással folytatott diplomáciai kapcsolatokon alapulhat.

²⁴ *Vö. Hadrovics, László*: Le Peuple serbe et son église sous la domination turque. Paris, 1947. 44–48.; *Unbegaun, B. O.*: Četiri pisma turskog sultana Selima I na srpskom jeziku. In: *Xenia Slavica. Papers Presented to Gojko Ružičić on the Occasion of his Seventy-fifth Birthday*. Ed.: R. L. Lencek, B. O. Unbegaun. The Hague–Paris, 1975. 221–228. (Slavistic Printings and Reprintings 279.); *Hazai, G.*: Zur Rolle des Serbischen im Verkehr des Osmanischen Reiches mit Osteuropa im 15.–16. Jahrhundert. In: *Ural-Altaische Jahrbücher*. Wiesbaden, 48 (1976) 82–88.; *Lehfeldt, Werner*: Zur Kopiertätigkeit der Diaken des Moskauer Gesandtschaftsamts. Ein Beitrag zur Geschichte der russischen Kanzleisprache. In: *A Centenary of Slavic Studies in Norway. The Olaf Broch Symposium, Papers, Oslo 12–14 September 1996*. Edited by Jan Ivar Bjørnflaten, Geir Kjetsaa, Terje Mathiassen. Oslo, 1998. 153–177. (Det Norske Videnskaps-Akademi, II. Hist.-Filos. Klasse, Skrifter, Ny Serie No. 20.); *Lehfeldt, Werner*: Eine serbisch-russische Sprachbegegnung vom Anfang des XVI. Jahrhunderts. Zur Sprache der Moskauer Kopien von serbischen Briefen Sultan Selims I. an den Großfürsten Vasilij III. Ivanovič. Göttingen, 2000. (Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, I. Philologisch-Historische Klasse, Jahrgang 2000. Nr. 3.)

²⁵ *Bogdan*: i. m. 119.; PovDrak. 28.

²⁶ *Перени, Ы.*: Легенда о святом Владиславе – в России. In: StudSl. 1 (1955) 227–244.

²⁷ PovDrak. 69.; *Александрия*. Роман об Александре Македонском по русской рукописи XV века. Издание подготовили М. Н. Ботвинник, Я. С. Лурье, О. В. Творогов. Москва–Ленинград, 1965. 186–187.

²⁸ *Hadrovics László*: A délszláv Nagy Sándor-regény és középkori irodalmunk. In: *Az MTA I. Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményeiből*, 16 (1960) 235–293.

²⁹ A szókincs szerb elemeiről részletesen: *Zoltán András*: Megjegyzések az orosz Drakula-történet keletkezéséhez. In: *Filológiai Közöny*, 30 (1984) 154–158.; *Zoltán, András*: Beiträge zur Entstehung der russischen Drakula-Geschichte. In: StudSl. 31 (1985) 115–124.; *Zoltán András*: Szavak, szólások, szövegek. Nyelvészeti és filológiai tanulmányok. Budapest, 2005. 134–140. (Kisebbségkutatás könyvek.)

³⁰ Adatok a 15. századtól: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. I–XXIII. Zagreb, 1880–1976. (A továbbiakban: HASZ.) Erre vonatkozóan: I. 710.

³¹ Budáról a következőket jegyzi meg a szerző: „А от Мартомашеря до Будина 4 мили. И тои естъ град столбныи и угорскаго къръльвства, и стои на славнои рече Дунаи. А из Будина за Дунаи перевезлись есмы и поехали месяца марта 14 день.” А Brankovics Györggyel való találkozásáról: „От Окичи до града Грева 20 миль; тои град велик и красен, а дръжава угорскаго царя. В сем граде видехом серпскаго цесаря деспода с царицею его и с детми, заплнено бысть ц[а]ръство его серпское от турскаго царя Амурата.” А horvátokról is említést tesz, megjegyezve, hogy nyelvük hasonlít az oroszhoz, de katolikusok: „и в тех градах живут хавратяне, язык с Руси, а вера латынская”. Ólublóról: „И тои Люблевь останочныи естъ городок угорскыи, стои на лядскои граници, и естъ в

нем дело вугорские пенязы, новци зовутся, по 3 на золотои.” (*Kazakova*: i. m. 70–71) Budáról Isidor metropolita körlevelet intézett híveihez, a városnév az ezzel kapcsolatos évkönyvi híradásokban is *Будин* alakban szerepel, vö. például Софійская вторая летопись. Санкт-Петербургъ, 1853. 159. (Полное собрание русских летописей.) Az orosz egyházi küldöttség magyarországi útjáról: *Tardy Lajos*: Az első orosz útleírás Magyarországról. In: *Folia Historica*, 3 (1975) 23–30.; *H. Tóth Imre – Kristó Gyula*: Orosz utazó a XV. századi Magyarországon. In: *Történelmi Szemle*, 20 (1977) 142–145.; *Tardy Lajos*: Orosz és ukrán utazók a régi Magyarországon. Budapest, 1988. 37–42., 230–234.

³² HASZ. VIII. 243–244.

³³ *Škok, Petar*: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I–IV. Zagreb, 1971–1974. II. 525–526.

³⁴ *Radojčić*: i. m. 363.

³⁵ HASZ. XX. 567.

³⁶ *Hodinka Antal*: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Budapest, 1916. 462., 472., 474.

³⁷ *Radojčić*: i. m. 362.

³⁸ Adatolható a 16. századtól. HASZ. IX. 806.

³⁹ Vö. *PovDrak*. 145.; *Bogdan*: i. m. 143.; *Cazacu*: i. m. 210.

⁴⁰ *Olteanu*: i. m. 45.

⁴¹ *PovDrak*. 144.; *Bogdan*: i. m. 141–142.; *Cazacu*: i. m. 206. (Ez utóbbi két kiadásban: *Аще бы приишол...*)

⁴² *PovDrak*. 161.

⁴³ Vö. *PovDrak*. 99.

⁴⁴ *Radojčić*: i. m. 364.

⁴⁵ Vö. *Bogdan*: i. m. 30–32.; *Elekes Lajos*: Nagy István moldvai vajda politikája és Mátyás király. Budapest, 1937. 20.

⁴⁶ A 15. század végi orosz eretnekmozgalmakról és Fedor Kuricyn szerepéről: *Казакова, Н. А. – Лурье, Я. С.*: Антифеодалные еретические движения на Руси (XIV – начало XVI века). Москва – Ленинград, 1955. 74–224.

⁴⁷ *Kazakova–Lur'e*: i. m. 148–381.

⁴⁸ Vö. *A jelenések könyve*. III. 14–22.

⁴⁹ *Kazakova–Lur'e*: i. m. 270.